

علوم القرآن، بیروت: دارالفکر، [بی تا]؛ محمدبن بهادر زركشي، البرهان فی علوم القرآن، چاپ یوسف عبدالرحمان مرعشلی، جمال حمدی ذهبی، و ابراهیم عبدالله کردی، بیروت ۱۴۱۰/۱۹۹۰؛ زَمَخْشَرِي؛ علی بن محمد سخاوی، جمال القراء و کمال الاقراء، چاپ عبدالکریم زبیدی، بیروت ۱۴۱۳/۱۹۹۳؛ عبدالرحمان بن ابی بکر سبوطی، الاتقان فی علوم القرآن، چاپ محمد ابوالفضل ابراهیم، [قاهره ۱۹۶۷]، چاپ افست قم ۱۳۶۳ ش؛ محمدحسین طباطبائی، قرآن در اسلام، تهران ۱۳۵۳ ش؛ همو، المیزان فی تفسیر القرآن، بیروت ۱۳۹۰-۱۳۹۴/۱۹۷۱-۱۹۷۴؛ طبرسی؛ طبری، جامع؛ طوسی؛ محمدبن عمر فخر رازی، التفسیر الکبیر، او، مفتاح الغیب، بیروت ۱۴۲۱/۲۰۰۰؛ محمدبن یعقوب فیروزآبادی، بصائر ذوی التمییز فی لطائف الکتاب العزیز، ج ۱، چاپ محمدعلی نجار، بیروت [بی تا]؛ محمدبن احمد قرطبی، الجامع لاحکام القرآن، بیروت ۱۴۰۵/۱۹۸۵؛ مجلسی؛ محمد فؤاد عبدالباقی، المعجم المفهرس لالفاظ القرآن الکریم، قاهره ۱۳۶۴، چاپ افست تهران [؟ ۱۳۹۷]؛ حسن مصطفوی، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، تهران ۱۳۶۰-۱۳۷۱ ش؛ محمدهادی معرفت، تاریخ قرآن، تهران ۱۳۸۲ ش؛ مقدمتان فی علوم القرآن، چاپ آرتور جفری و عبدالله اسماعیل صاوی، قاهره: مکتبه الخانجی، ۱۹۷۲/۱۳۹۲؛ مستنصر میر، ادبیات قرآن: مجموعه مقالات، ترجمه محمدحسن محمدی مظفر، قم ۱۳۸۷ ش؛ احمدبن علی نسائی، سنن النسائی، بشرح جلالالدین سیوطی؛ بیروت ۱۳۴۸/۱۹۳۰؛ عبدالله بن احمد نسفی، تفسیر النسفی، المسمی بمدارک التنزیل و حقائق التأویل، [بیروت] دارالفکر للطباعة و النشر و التوزیع، [بی تا]؛ حسن بن محمد نظام عرج، تفسیر غرائب القرآن و رغائب الفرقان، چاپ زکریا عمیرات، بیروت ۱۴۱۶/۱۹۹۶؛ ابوبکر هبشی، مجمع الزوائد و منبع الفوائد، بیروت ۱۴۰۸/۱۹۸۸؛

*Et*², s.v. "Al-Ḳur'ān. I: etymology and synonyms", "ibid.4: structure" (by A.T. Welch); *Encyclopaedia of the Qur'ān*, ed. Jane Dammen Mc Auliffe, Leiden: Brill, 2001-2006, s.v. "Sūra(s)" (by Angelika Neuwirth); Arthur Jeffery, *The foreign vocabulary of Qur'ān*, Leiden 2007; Theodor Nöldeke, *Geschichte des Qorāns*, Leipzig 1909, repr. Hildesheim 1981.

/ سعید زعفرانی زاده /

سوری، ابراهیم، بنیانگذار حکومت اسلامی فوتاجالون*^۱ در غرب افریقا در قرن دوازدهم. ابراهیم سوری^۲ به نامهای ابراهیم باری^۳، ابراهیم یوروپاته^۴ و سوری ماودو^۵ نیز شناخته می شود (به لیپشوتس^۶ و راسموسن^۷، ص ۸۸؛ اوتول^۸ و بیکر^۹، ص ۱۸۵؛ آلفورد^{۱۰}، ص ۱۵). او در نیمه اول قرن دوازدهم / هجدهم در منطقه فوتاجالون به دنیا آمد. از تاریخ دقیق

سیدمحمدحسین طباطبائی در المیزان، سیدقطب در فی ظلال القرآن و محمد عزة دروزه در التفسیر الحدیث می توان اشاره کرد (برای بحثی مفصل تر در این باره به میر، ص ۱۳-۳۵). سوره ها جز تفاوت های موضوعی، از نظر زبانی و سبکی نیز تفاوت های دارند که با زمان نزول آنها پیوندی معنادار دارد. در سنت اسلامی، بیشتر با استناد به روایات، سوره ها به دو گروه مکی و مدنی تقسیم شده اند (برای نمونه به سیوطی، ج ۱، ص ۷۰۶۸؛ زرقانی، ج ۱، ص ۱۳۸-۱۶۷). حال آنکه در سنت مطالعات قرآنی غربیان، با اتکا به شاخصه های زبانی و متنی، تقسیم بندی هایی صورت پذیرفته که مشهورترین و پذیرفته ترین آنها تقسیم سوره ها به سه دوره مکی و یک دوره مدنی است (به نولدکه، ج ۱، ص ۶۶-۲۳۴؛ > دایرة المعارف قرآن <، ج ۵، ص ۳۹۶-۴۰۴).

منابع: علاوه بر قرآن؛ محمودبن عبدالله آلوسی، روح المعانی، بیروت: داراحیاء التراث العربی، [بی تا]؛ ابن حجر عسقلانی، فتح الباری: شرح صحیح البخاری، بولاق ۱۳۰۰-۱۳۰۱، چاپ افست بیروت [بی تا]؛ ابن خزیمه، صحیح ابن خزیمه، چاپ محمد مصطفی اعظمی، بیروت ۱۴۱۲/۱۹۹۲؛ ابن عاشور (محمدطاهر بن محمد)، تفسیر التحرير و التنویر، بیروت ۱۴۲۰-۱۴۲۱؛ ابن عطیه، المَحَرَّرُ الوجیز فی تفسیر الکتاب العزیز، چاپ عبدالسلام عبدالشافی محمد، بیروت ۱۴۲۲/۲۰۰۱؛ ابن قتیبه، تفسیر غریب القرآن، چاپ احمد صقر، قاهره ۱۳۷۸/۱۹۵۸؛ ابن هانم، التبیان فی تفسیر غریب القرآن، چاپ ضاحی عبدالباقی محمد، بیروت ۲۰۰۳؛ ابوالفتوح رازی، روض الجنان و روح الجنان فی تفسیر القرآن، چاپ محمدجعفر یاحقی و محمد مهدی ناصح، مشهد ۱۳۶۵-۱۳۷۶ ش؛ ابوداود سیستانی، سنن ابی داود، چاپ سعید محمد لحام، بیروت ۱۴۱۰/۱۹۹۰؛ احمدبن حنبل، مسند الاسام احمدبن حنبل، بیروت: دارصادر، [بی تا]؛ بخاری؛ اسماعیل بغدادی، هدیه العارفين، ج ۱، در حاجی خلیفه، ج ۵؛ حسین بن مسعود بقوی قراء، تفسیر البغوی، المسمی معالم التنزیل، چاپ عبدالرزاق مهدی، بیروت ۱۴۲۰/۲۰۰۰؛ احمدبن حسین بیهقی، السنن الکبری، بیروت: دارالفکر، [بی تا]؛ احمدبن محمد ثعلبی، الکشف و البیان، المعروف تفسیر الثعلبی، چاپ علی عاشور، بیروت ۱۴۲۲/۲۰۰۲؛ عبدالمهدی جلالی، شناخت نامه اسامی سوره ها، نشریه دانشکده الهیات دانشگاه فردوسی مشهد، ش ۵۳ و ۵۴ (بایز و زمستان ۱۳۸۰)؛ اسماعیل بن حماد جوهری، الصحاح: تاج اللغة و صحاح العربیة، چاپ احمد عبدالغفور عطار، قاهره ۱۳۷۶، چاپ افست بیروت ۱۴۰۷؛ حاجی خلیفه؛ عثمان بن سعید دانی، البیان فی عد آی القرآن، چاپ غانم قدوری الحمد، کویت ۱۴۱۴/۱۹۹۴؛ حسین بن محمد راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن، چاپ محمد سیدکیلائی، بیروت ۱۹۶۱؛ محمود رامیار، تاریخ قرآن، تهران ۱۳۶۹ ش؛ محمد عبدالعظیم زرقانی، مناهل العرفان فی

1. Fouta Djallon

2. Ibrahim Sori

3. Ibrahim Barry

4. Ibrahim Yoropate

5. Sory Mawdo

6. Lipschutz

7. Rasmussen

8. O'Toolé

9. Baker

10. Alford